

РОЛЬ МЕХАНІЗМУ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ПРОДАЖУ АКЦІЙ МІНОРИТАРНИМИ АКЦІОНЕРАМИ НА ВИМОГУ АКЦІОНЕРА – ВЛАСНИКА ДОМІНУЮЧОГО КОНТРОЛЬНОГО ПАКЕТА АКЦІЙ (SQUEEZE-OUT) У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

THE ROLE OF THE MECHANISM OF MANDATORY SALE OF SHARES BY MINORITY SHAREHOLDERS AT THE REQUEST OF THE SHAREHOLDER OWNER OF THE DOMINANT CONTROLLING PACKAGE OF SHARES (SQUEEZE-OUT) IN ENSURING THE SECURITY OF JOINT-STOCK COMPANIES

Пожоджук Т.Б., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри економічного права та економічного судочинства

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті здійснено науково-правовий аналіз механізму обов'язкового продажу акцій міноритарними акціонерами на вимогу акціонера-власника домінуючого контрольного пакета акцій (squeeze-out) та його ролі у забезпеченні безпеки діяльності акціонерних товариств. Аналізуються положення Директиви 2004/25/ЄС Європейського Парламенту та Ради про пропозиції поглинання та особливості закріплення процедури сквіз-аут у вітчизняному законодавстві. Досліджуються переваги та ризики процедури сквіз-аут у практиці акціонерних товариств, наводяться аргументи науковців щодо доцільності існування сквіз-ауту, а також проблемні аспекти, з урахуванням змін у вітчизняному законодавстві, пов'язані з прийняттям у 2022 році нового Закону України "Про акціонерні товариства". З'ясовано, що запровадження механізму сквіз-аут в українське законодавство не отримало одностайного сприйняття та схвалення науковою спільнотою. Основними дискусійними питаннями, на які звертається увага у дослідженнях є питання конституційності такого механізму, потреба удосконалення самої процедури, також проблема справедливої ціни для акціонерів, і, як наслідок, неможливість забезпечення балансу інтересів мажоритарних акціонерів та міноритарних акціонерів.

Як підсумок дослідження автор вказує, що процедура сквіз-аут загалом відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки акціонерних товариств. Така процедура може сприяти ефективному управлінню акціонерним товариством та убезпечити від неможливості отримання повного контролю над ним домінуючим власником. Запропоновано для ефективного функціонування процедури сквіз-аут внести відповідні зміни до Конституції України, враховуючи євроінтеграційні прагнення України. Такі зміни можуть передбачати виняток, який обумовлюватиметься, наприклад, виключним приватним чи економічним інтересом, який не дозволяє власнику повною мірою здійснювати конституційні права. Така процедура, навіть, після узгодження з Конституцією України, на законодавчому рівні, повинна передбачати якісний, належний та справедливий механізм її застосування на користь особи, права, якої обмежуються.

Ключові слова: акціонерне товариство, корпоративне управління, обов'язковий викуп акцій, сквіз-аут, безпека, корпоративний конфлікт.

The article provides a scientific and legal analysis of the mechanism of mandatory sale of shares by minority shareholders at the request of the shareholder holding a dominant controlling stake (squeeze-out) and its role in ensuring the security of joint-stock companies' operations. The article analyzes the provisions of Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council on takeover bids and the peculiarities of consolidating the squeeze-out procedure in the national legislation. The author examines the advantages and risks of the squeeze-out procedure in the practice of joint stock companies, provides arguments of scholars on the expediency of squeeze-out, as well as problematic aspects, taking into account changes in domestic legislation related to the adoption of the new Law of Ukraine "On Joint Stock Companies" in 2022. It is found that the introduction of the squeeze-out mechanism into Ukrainian legislation has not been unanimously accepted and approved by the scientific community. The main controversial issues highlighted in the studies are the constitutionality of such a mechanism, the need to improve the procedure itself, and the problem of a fair price for shareholders, and, as a result, the inability to balance the interests of majority and minority shareholders.

The author concludes that the squeeze-out procedure generally plays an important role in ensuring the security of joint stock companies. Such a procedure can contribute to the effective management of a joint-stock company and protect against the impossibility of obtaining full control over it by the dominant owner. It is proposed that for the effective functioning of the squeeze-out procedure, appropriate amendments should be made to the Constitution of Ukraine, taking into account Ukraine's European integration aspirations. Such amendments may provide for an exception based, for example, on an exceptional private or economic interest that does not allow the owner to fully exercise constitutional rights. Such a procedure, even after being harmonized with the Constitution of Ukraine, should provide for a high-quality, proper, and fair mechanism for its application in favor of the person whose rights are restricted at the legislative level.

Key words: joint-stock company, corporate governance, mandatory redemption of shares, squeeze-out, security, corporate conflict.

Постановка проблеми. Обов'язковий продаж акцій міноритарними акціонерами на вимогу акціонера – власника домінуючого контрольного пакета акцій (squeeze out) (далі – сквіз-аут) з'явився у вітчизняному законодавстві у 2017 році з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 23.06.2017 № 1983-VIII [1] і наголошувалося, що запровадження процедур сквіз-аут, а також і селл-аут було спричинено виконанням вимог України щодо імплементації Директиви 2004/25/ЄС Європейського Парламенту та Ради про пропозиції поглинання (далі – Директива 2004/25/ЄС) [2] в частині виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європей-

ським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [3]. На сьогодні маємо вже новий Закон України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 № 2465-IX (далі – ЗУ «Про АТ») [4], який дещо змінив підхід до регулювання процедури сквіз-ауту і мав би її удосконалити та вирішити проблемні питання, проте, як свідчить практика та значна кількість наукових публікацій з цього питання, все ще залишаються гострими та актуальними проблеми правомірності та законності такого механізму позбавлення права власності міноритарних акціонерів, а також доцільності його використання в практиці акціонерних товариств з метою покращення корпоративного управління загалом. В цій статті також проаналізуємо проце-

дуру сквіз-ауту з точки зору її ролі у забезпеченні безпеки акціонерних товариств.

Аналіз праці. Питання примусового продажу акцій міноритарними акціонерами на вимогу власника домінуючого контрольного пакету акцій досліджувалися у працях таких вчених як: О. А. Беляневич, О. В. Бігняк, Л. М. Дорошенко, Ю. М. Жорнокуй, О. Р. Кібенко, О. В. Кологойда та інших. Проте значний динамізм вітчизняного законодавства, зокрема, прийняття у 2022 році нового ЗУ «Про АТ» породжує нові питання та виклики для науки та практики, що і зумовлює потребу у теоретичних дослідженнях.

Метою статті є визначення ролі обов'язкового продажу акцій міноритарними акціонерами на вимогу власника домінуючого контрольного пакета акцій у забезпеченні безпеки акціонерних товариств.

Виклад основного матеріалу. Примусовий викуп акцій (англ. мовою звучить як squeeze out – це «витіснення», «видавлювання») полягає у тому, що міноритарні акціонери (без врахування їх бажання) зобов'язані продати свої акції на вимогу мажоритарного акціонера і є завершальним етапом придбання таким акціонером акцій акціонерного товариства за допомогою процедури добровільної або обов'язкової пропозиції, у результаті якої таким мажоритарним акціонером придбано домінуючий пакет акцій (як правило, не менше 90–95% величини статутного капіталу залежно від законодавства конкретної країни) [5, с. 30].

Як було зазначено, процедури сквіз-аут, а також селлаут на рівні Європейського Союзу (далі – ЄС) передбачені Директивою 2004/25/ЄС. З аналізу положень цієї Директиви, можна зробити висновок, що важливою роллю сквіз-ауту є захист майнових інтересів саме міноритарних акціонерів. Власне у Директиві 2004/25/ЄС встановлено мінімальні положення щодо процедури сквіз-аут, а держави-члени можуть конкретизувати та деталізувати їх у своєму законодавстві. Зокрема зазначено, що держави-члени повинні забезпечити, щоб основні вимоги, передбачені цією Директивою, були дотримані, а також можуть встановлювати жорсткіші додаткові умови та положення, ніж ті, що містяться у цій Директиві, для регулювання пропозицій.

Також, відповідно до положень ст. 15 Директиви 2004/25/ЄС держави-члени повинні забезпечити, щоб offerent був спроможний вимагати від усіх власників решти цінних паперів продати йому/їй ці папери за справедливою ціною. Держави-члени можуть запровадити таке право у наступних ситуаціях: а) у разі, якщо offerent володіє акціями, що складають не менше, ніж 90% капіталу, що дає право голосу та 90% голосів у компанії-адресата offerти, або б) у разі, якщо, після прийняття пропозиції, offerent придбав або остаточно зобов'язався придбати цінні папери, що представляють не менше 90% капіталу адресата offerти, що забезпечує право голосу та 90% голосів, що були предметом offerти. У випадку, передбаченому пунктом (а), держави-члени можуть встановити вищий поріг, котрий, однак, не може бути вищим, ніж 95% капіталу, що дає право голосу.

Щодо вітчизняного законодавства, то на сьогодні маємо положення про сквіз-аут у ЗУ «Про АТ» [4]. Відповідно до ч. 4 ст. 95 цього Закону особа, яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій товариства, або будь-яка її афілійована особа, або уповноважена особа протягом 90 днів з дня подання повідомлення до товариства та НКЦПФР про набуття права власності на домінуючий контрольний пакет акцій та за умови виконання нею дій, передбачених статтями 93 або 94 ЗУ «Про АТ» (крім випадків, коли положення ст. ст. 93 або 94 ЗУ «Про АТ» на неї не поширюються) має право надіслати до товариства публічну безвідкличну вимогу про придбання акцій в усіх власників акцій (публічна безвідклична вимога). У разі подання до товариства публічної безвідкличної

вимоги та здійснення заявником вимоги всіх інших дій, що вимагаються положеннями ст. 95 ЗУ «Про АТ», акції, що належать усім акціонерам товариства (крім осіб, що діють спільно з такою особою, та її афілійованих осіб) та самому товариству, у безумовному порядку відчужуються на користь заявника вимоги.

Важливо також звернути увагу, що за нормою ч. 18 ст. 95 ЗУ «Про АТ» наявність обмежень (обтяжень) в обігу акцій акціонерного товариства, зокрема арештів, інших публічних обтяжень, інших обмежень щодо розпорядження акціями чи обмеження щодо проведення операцій з акціями або застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) не може бути перешкодою для здійснення обов'язкового продажу таких акцій заявнику вимоги. Публічна безвідклична вимога про придбання акцій заявником вимоги має вищий пріоритет над усіма обмеженнями (обтяженнями). Наявність обмеження (обтяження) акцій товариства, що належать іншим акціонерам, не впливає на право заявника вимоги придбати такі акції товариства.

Домінуючий контрольний пакет акцій на сьогодні встановлений у розмірі більше 95 відсотків простих акцій акціонерного товариства (п. 5 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про АТ»).

У науці наводяться аргументи щодо доцільності існування такого механізму, а також протилежні аргументи щодо порушення такими нормами прав та законних інтересів міноритарних акціонерів.

Згідно зі ст. 27 ЗУ «Про АТ» кожною простою акцією акціонерного товариства її власнику – акціонеру надається однакова сукупність прав, включаючи права на: 1) участь в управлінні товариством; 2) отримання дивідендів; 3) отримання у разі ліквідації товариства частини його майна або вартості частини майна товариства; 4) отримання інформації про господарську діяльність товариства.

Акціонери – власники простих акцій товариства можуть мати й інші права, передбачені законодавством та статутом акціонерного товариства.

Отже, згаданий Закон визначає, що всі акціонери мають однакову сукупність прав, незалежно від кількості акцій, якими володіють. Проте на практиці, чим більша кількість акцій у акціонера, тим більший вплив на товариство він має, тим менше він залежить від голосів дрібних акціонерів, оскільки може приймати рішення без урахування голосів дрібних акціонерів, оскільки має переважачу більшість. З огляду на це вбачається, що власники невеликого пакету акцій не можуть створювати перешкоду у діяльності товариства. Проте, в обґрунтування запровадження процедури сквіз-аут зазначається, що такі (міноритарні) акціонери створюють зайві витрати для товариства, оскільки суттєвого впливу на діяльність вони не мають, але, до прикладу, повідомляти їх про проведення загальних зборів товариство зобов'язане, нести інші витрати на них тощо, також вони можуть чинити спротив товариству, що буде ускладнювати господарську діяльність товариства загалом.

Акціонерні товариства є видом товариств зі складною структурою управління, в якому зосереджені різноманітні інтереси, як то: інтереси самого товариства, органів товариства та акціонерів. Як наслідок, можуть виникати різноманітні корпоративні конфлікти, у тому числі корпоративні дедлоки. Наявність таких конфліктів негативно відбивається на безпеці акціонерних товариств і може спричинити виникнення різноманітних ризиків у діяльності товариства, як то: неможливість виконання зобов'язань, недосягнення цілей, які перед собою ставили засновники акціонерного товариства, вимивання капіталу товариства, блокування діяльності товариства та неможливість прийняття важливих рішень, коли вимагається переважача кількість голосів акціонерів для схвалення рішення, а також ліквідація товариства та багато інших. В сучасних умовах функціонування та діяльності юри-

дичних осіб корпоративного типу, зокрема і акціонерних товариств, спостерігається тенденція до попередження виникнення корпоративних конфліктів з метою мінімізації їх негативних наслідків, шляхом застосування, до прикладу, корпоративного договору, де сторони можуть врегулювати спірні питання, застосування процедури медіації тощо. Саме досягненню балансу інтересів мажоритарних акціонерів та дрібних акціонерів, покращенню корпоративного управління та забезпечення безпеки діяльності акціонерних товариств загалом і може слугувати процедура сквіз-ауту.

До того ж, як зазначає Л. М. Дорошенко, імплементація норм, які стосуються процедури сквіз-аут мала на меті спрощення процедури вирішення проблемних питань діяльності акціонерних товариств, як-то:

- 1) наявність тягара "сплячих акціонерів";
- 2) подолання мажоритарними акціонерами кризових ситуацій, пов'язаних з корпоративним шантажем;
- 3) зменшення тягара адміністративних витрат при вирішенні важливих питань діяльності товариства тощо [6, с. 394].

Прибічники процедури обов'язкового продажу акцій, зокрема, О. В. Бігняк, зазначають, що така процедура має на меті захист інтересів міноритарного акціонера, якому в якості компенсації пропонується викуп акцій, які йому належать по справедливій ціні. Також ця процедура спрямована на попередження рейдерського захоплення, втягування акціонерного товариства в судові спори, наслідком якого є блокування управління товариством і завдання збитків. Проте, вчений наголошує, що така процедура буде цінною у механізмі захисту суб'єктивних корпоративних прав лише у випадку чітко регламентованої процедури [7, с. 47].

Сквіз-аут, на думку вчених, покращує корпоративне управління. Зі звіту НКЦПФР за 2021 рік, корпоративне управління – це система правил, практик і процесів, за допомогою яких встановлюються цілі компанії, визначаються способи їх досягнення та відбувається моніторинг результатів господарської діяльності. Належне управління вимагає відповідальності за досягнення кінцевої мети компанії, яка полягає у створенні довгострокової акціонерної вартості. Належному управлінню притаманна велика кількість практик та структур, які спільно сприяють досягненню цілей компанії. Корпоративне управління є одним з ключових елементів і передумовою успішної діяльності акціонерного товариства. Мета ефективного корпоративного управління – досягнення оптимального балансу інтересів усіх сторін: акціонерів, менеджменту, клієнтів, постачальників, кредиторів держави та суспільства. Корпоративне управління охоплює практично усі сфери діяльності акціонерного товариства – планування, внутрішній контроль, оцінка ефективності виробництва, розкриття інформації та багато іншого. Передовий світовий досвід з корпоративного управління свідчить про необхідність існування в законодавстві країн процедур, за якими особі, яка набула певної, дуже значної частки акцій компанії, надається право вимагати від міноритарних акціонерів продажу незначної частки акцій в капіталі компанії, яка їм належить, за справедливою ціною. Мета запровадження такого механізму – вдосконалення корпоративного управління акціонерним товариством. Механізм обов'язкового продажу акцій міноритарними акціонерами на вимогу акціонера – власника домінуючого контрольного пакету акцій товариства (squeeze out) обґрунтовується тим, що у суспільних інтересах вартість триваючого захисту прав міноритарних акціонерів стає непропорційною витратам та ризикам мажоритарного акціонера, коли меншість, що залишилася, скорочена до дуже низького рівня [8].

Щодо досягнення балансу інтересів у процесі механізму сквіз-аут, то з аналізу норм чинного ЗУ «Про АТ» вбачається, що інтересам міноритарного акціонера відповідають норми про таке. Ст. 95 цього Закону встановлено,

що публічна безвідклична вимога власника домінуючого контрольного пакета акцій про придбання акцій в усіх власників акцій є саме правом такого акціонера, який може надіслати її протягом 90 днів з дня подання повідомлення до НКЦПФР про набуття права власності на домінуючий контрольний пакет акцій і за умови виконання дій, передбачених ст. 93 та 94 ЗУ «Про АТ». У зв'язку з цим слушною є теза, висловлена Ю. М. Жорнокуєм, що такий механізм може бути застосований лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі та в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування вартості [5, с. 31]. Наступним у забезпеченні інтересів міноритарних акціонерів є встановлення справедливої ціни акцій. Також ст. 96 ЗУ «Про АТ» передбачено конкуруючу вимогу, тобто можливість акціонера, що відповідно до ст. 95 ЗУ «Про АТ» отримав публічну безвідкличну вимогу, протягом 20 робочих днів подати до товариства та НКЦПФР повідомлення про використання ним права на подання конкуруючої вимоги щодо обов'язкового продажу іншими акціонерами акцій на його вимогу. Проте, на практиці навряд чи часто акціонери можуть володіти такими значними коштами, щоб скористатися такою можливістю.

Запровадження механізму сквіз-аут в українське законодавство не отримало одностайного сприйняття та схвалення науковою спільнотою. Так і сьогодні у науковій літературі можна зустріти критичні зауваження щодо недосконалості правового регулювання механізму сквіз-ауту та висвітлення проблемних аспектів практики її застосування. Основними проблемними питаннями, які висвітлюються у низці робіт, до прикладу, К. В. Заблоцького [9], О. В. Кологойди та В. Стафійчука [10, с. 111-131], є те, що механізм сквіз-ауту є неконституційним і потребує скасування, є потреба удосконалення самої процедури, також проблема справедливої ціни для акціонерів, і як наслідок, неможливість забезпечення балансу інтересів мажоритарних акціонерів та міноритарних.

Отже, неодноразово порушувалося питання щодо неконституційності процедури сквіз-ауту. За твердженням Ю. М. Жорнокуя, позбавлення фізичної особи власності, навіть якщо це здійснювалося на підставі закону, зачіпає основні права і свободи людини та громадянина і тому спонукає до встановлення обставин, за умов яких це може бути здійснено. З посиланням на положення ч. 4 ст. 41 Конституції України, згідно з якою, кожен має право володіти користуватися і розпоряджатися своєю власністю і ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, оскільки воно є непорушним, вчений також звертає увагу на положення ч. 5 ст. 41 Конституції України. Так, відповідно до цієї норми примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі та в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Отже, потребує відповіді питання про можливість розгляду примусового викупу акцій мажоритарним акціонером «як винятку з мотивів суспільної необхідності». Зрозуміло, що застосування компенсаційних заходів («за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості») децю згладжує конфлікт, який може виникнути в процесі діяльності акціонерного товариства [5, с. 31].

Підтримуючи також потребу у сквіз-ауті, Л. М. Дорошенко звертає увагу на те, що в Україні існували прецеденти, коли саме через міноритарних акціонерів здійснювалось рейдерство або корпоративний шантаж, що негативно впливало на господарську діяльність підприємства. Тому запровадженням процедури сквіз-аут держава забезпечує публічний інтерес, який полягає у тому, щоб не допустити існування в економіці акціонерних товариств з невіршеними або потенційними конфліктами у цілях забезпечення стабільності функціонування компаній [6, с. 405].

На думку, Ю. М. Жорнокуя, примусовий викуп акцій не суперечить Конституції України, оскільки має суспільну мету у вигляді загальних для акціонерного товариства благ, що полягають у забезпеченні балансу законних інтересів міноритарних та мажоритарних акціонерів, зменшенні адміністративних витрат товариства, попередженні неправомірного використання акцій міноритаріїв та створенні цивілізованих і законних механізмів витіснення міноритарних акціонерів з повною та справедливою компенсацією вартості їхніх акцій. Водночас позбавлення прав власності на акції без волевиявлення міноритарних акціонерів навіть за умови справедливої компенсації має бути крайнім заходом, коли вичерпані інші способи для усунення конфлікту інтересів та попередження корпоративного конфлікту. Саме механізм викупу мажоритарним акціонером акцій міноритарних акціонерів дозволяє досягнути рівноваги у правовому захисті інтересів вказаних категорій і, найголовніше, попередити можливість виникнення корпоративних конфліктів через стабілізацію функціонування товариства [5, с. 33].

З огляду на зазначене, звертаємо увагу на судову практику. На сьогодні вже існує велика кількість судової практики з питань застосування процедури сквіз-аут, проте в контексті цієї статті наведемо Постанову Великої Палати Верховного Суду від 24 листопада 2020 року у справі № 908/137/18 [11], оскільки саме ця справа є показовою при розгляді питання правомірності процедури сквіз-ауту у вітчизняному законодавстві. Суд зазначив, що забезпечення можливості примусового викупу акцій може відповідати інтересам суспільства. Проте ця процедура, як і будь-який інший спосіб примусового відчуження об'єктів права власності, має застосовуватись у виключних випадках задля досягнення легітимної мети та з дотриманням балансу інтересів усіх акціонерів, у тому числі щодо виплати власником домінуючого контрольного пакета акцій компенсації міноритарним акціонерам у розмірі справедливої вартості належних їм акцій (п. 7.22 Постанови).

Також у цьому рішенні сформульовано певне правило, за яким суди можуть оцінювати кожну процедуру сквіз-аут. Так, було вказано, що у разі оскарження міноритарними акціонерами процедури примусового відчуження належних їм акцій, суд має встановити: 1) чи проводилась ця процедура відповідно до норм закону; 2) чи здійснювалась вона з легітимною метою, а саме чи відповідали мотиви мажоритарних акціонерів суспільним інтересам у запровадженні цієї процедури; 3) чи є запропонована міноритарним акціонерам вартість викупу акцій справедливою, та відповідно, чи дотриманий критерій пропорційності втручання у права позивачів (п. 7.24 Постанови).

Щодо питання конституційності процедури сквіз-аут варто зазначити таке. За чинним нормативним регулюванням процедура сквіз-аут викликає питання щодо її конституційності, про що зокрема зазначалося у Зауваженнях Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту Закону України про акціонерні товариства № 2493 від 25.11.2019 [12]. При цьому, як вже згадувалося вище, існує конституційна норма, яка дозволяє вилучати майно у громадян у певних випадках. Так, згідно з положенням ч. 5 статті 41 Конституції України примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Ця норма як виняток дозволяє обмеження свободи договору та вказує на суспільній необхідності. У цьому контексті

важливим є встановлення чи охоплюється процедура сквіз-аут терміном «суспільна необхідність».

Насамперед слід враховувати, що Конституція України є засадничим актом щодо галузевого законодавства, яке має містити норми, що повинні враховувати та розвивати відповідні конституційні приписи [13]. Пряма дія норм Конституції України означає, що ці норми застосовуються безпосередньо. Законами України та іншими нормативно-правовими актами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст [14]. Таким актом, зокрема є Закон України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» від 17.11.2009 № 1559-VI, у якому «суспільна необхідність» визначається як обумовлена загальнодержавними інтересами або інтересами територіальної громади виключна необхідність, для забезпечення якої допускається примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, у встановленому законом порядку [15].

Як можна прослідкувати, наведений термін не охоплює примусове відчуження акцій. Проте, аналіз змісту та обсягу «суспільної необхідності» дозволяє встановити, що примусове відчуження акцій є доволі сумнівним з позиції відповідності «загальнодержавним інтересам або інтересами територіальної громади», адже йдеться про інтереси приватної особи, власника. Навіть, якщо припустити, що можна розширити законодавчий термін «суспільна необхідність», включивши до нього інтереси власників, зокрема щодо процедури сквіз-ауту, то такий підхід не відповідатиме Конституції України, оскільки знівелює дійсною сутністю «загальнодержавних інтересів» чи «інтересів територіальної громади». У такому випадку можна буде розширювати цей термін безкінечно.

Відтак, вважаємо, що конституційний термін «суспільна необхідність» не включає процедури сквіз-аут як виняток з можливості позбавлення права власності, і цей конституційний припис не може бути розвинуто в такому контексті. Тому, задля можливості запровадження легітимної конституційної основи для процедури сквіз-аут слід внести відповідні зміни до Конституції України та передбачити певний виняток, обгрунтувавши його, наприклад, виключним приватним чи економічним інтересом, який не дозволяє власнику повною мірою здійснювати конституційні права.

Висновки. З огляду на проведені дослідження можна констатувати, що процедура сквіз-аут загалом відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки акціонерних товариств. Така процедура може сприяти ефективному управлінню акціонерним товариством та убезпечити від неможливості отримання повного контролю над ним домінуючим власником. Однак, незважаючи на це, така процедура не узгоджується із конституційним винятком вилучення права власності та не охоплюється суспільною необхідністю. При цьому євроінтеграційні прагнення України вимагають імплементації актів *acquis communautaire*, а тому для ефективного функціонування процедури сквіз-аут слід внести відповідні зміни до Конституції України. Такі зміни можуть передбачати виняток, який обумовлюватиметься, наприклад, виключним приватним чи економічним інтересом, який не дозволяє власнику повною мірою здійснювати конституційні права. Насамкінець зазначаємо, що процедура сквіз-аут, навіть, після узгодження з Конституцією України, на законодавчому рівні, повинна передбачати якісний, належний та справедливий механізм її застосування на користь особи, права, якої обмежується.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах : Закон України від 23.06.2017 р. № 1983-VIII. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1983-19#Text>.
2. Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21 april 2004 on takeover bids. Режим доступу. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004L0025>.
3. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 847-р. Режим доступу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 № 2465– IX. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>.
5. Жорнокуй Ю. Вкуп акцій мажоритарним акціонером: за та проти. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 30-34.
6. Дорошенко Л. М. Договори в корпоративному праві: проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 542 с.
7. Бігняк О. В. Напрями вдосконалення корпоративного управління в аспекті захисту корпоративних прав учасників корпоративних відносин. *Часопис цивілістики*. 2017. № 22. С. 46-50.
8. Річний звіт НКЦПФР 2021. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Режим доступу. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12887934>.
9. Заблоцький К. В. Squeeze-out: конституційний чи не зовсім? *Юридична газета*. Електронний ресурс. Режим доступу. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/squeezeout-konstituciyniy-chi-ne-zovsim.html>.
10. Кологойда О., Стафійчук В. Процедура примусового продажу акцій (squeeze-out): законодавство та практика правозастосування. *Право України*. 2018. № 6. С. 111–131.
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24 листопада 2020 р., судова справа № 908/137/18// Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93336732>.
12. Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту Закону України про акціонерні товариства № 2493 від 25.11.2019. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2493&skl=10.
13. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 21 липня 2021 року № 4-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Бівалькевича Богдана В'ячеславовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 8 розділу XI „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про Національну поліцію“ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v004p710-21#Text>.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v006p710-16#Text>.
15. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 № 1559-VI. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17/ed20241108#Text>.